

SIMPOZIJI, POSVETI

**Klemen Jerinc, Maja Rant,
Urška Slana, Ivana Vusilović
in Mateja Zabukovec**

8. festival za tretje življenjsko obdobje

Ljubljana, 30. september – 2. oktober 2008

Festival za tretje življenjsko obdobje je največji gerontološki dogodek pri nas: udeleži se ga največje število ljudi – upokojencev in tudi veliko otrok ter ljudi v srednjih letih. Na njem so številne strokovne in kulturne prireditve, bogat razstavniki park najrazličnejše ponudbe za upokojence ter vrsta drugih delavnic in prireditev. Odvija se v Cankarjevem domu v Ljubljani, in iz leta v leto se širi – letošnji, 8. po vrsti, je trajal kar tri dni in je zapolnil vsa tri nadstropja našega največjega kulturnega hrama. Organizatorja 8. festivala za tretje življenjsko obdobje sta bila Zveza društev upokojencev Slovenije in Zveza za tehnično kulturo Slovenije, njegov častni pokrovitelj je bil predsednik države dr. Danilo Türk, predsednik organizacijskega odbora pa direktor direktorata za socialno varstvo na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, g. Davor Dominkuš. Njegovo geslo je bilo *Za strpno in socialno sožitje vseh generacij!*

Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje je na letošnjem festivalu organiziral dve okrogli mizi: *o starosti prijaznih mestih* (dr. Božidar Voljč) in *o medgeneracijskem sodelovanju* (dr. Jože Ramovš).

Festival ima svojo spletno stran (<http://www.f3zo.si/>), za sam dogodek sta množično na voljo

programska in obširnejša vsebinska brošura, na njem je bil letos na voljo tudi zbornik predavanj in okroglih miz z lanskega festivala. Prek vsega tega se lahko vsakdo informira o tistih vidikih festivala, ki ga zanimajo. Sodelavci revije smo se udeleževali celotnega festivala in v množici vzporednih prireditev izbirali zlasti udeležbo na okroglih mizah in strokovnih predavanjih. V reviji navajamo nekaj utrinkov iz nekaterih od njih.

Prvi dan so bile okrogle mize posvečene demenci, aktivnemu staranju, starosti prijaznim mestom, kulturi kot dejavniku socialne integracije starejših ter bivalni infrastrukturi za starejše.

Okroglo mizo z naslovom *Poglejmo na demenco skupaj* je organiziral Zavod za zdravstveno varstvo Koper (ZZV Koper), vodila pa jo je Irena Majcan Kopilović. Ker na Obali čedalje bolj narašča delež stare generacije in posledično tudi starostnikov z Alzheimerjevo demenco, na ZZV Koper menijo, da je treba problematiki demence nameniti večjo pozornost. Demenca je degenerativna bolezen možganov, ki prizadene 5% ljudi, starih 65 let in več.

Kot prva sogovornica je spregovorila *Marina Sučić Vukovič*, dr.med., vodja Oddelka za socialno medicino na ZZV Koper, ki je predstavila nekaj izkušenj ZZV Koper pri reševanju problematike demence, pri čemer sodelujejo organi zdravstvenega in socialnega varstva ter nekatere organizacije civilne družbe (npr. združenje Spominčica). ZZV Koper je pobudnik skupin za samopomoč, ki so zaživele v Kopru in Izoli. Njihov namen je povezovanje strokovnjakov, prostovoljcev in svojcev bolnikov z demenco ter medsebojna izmenjava izkušenj, čustvena in strokovna podpora ter skrb za izobraževanje na področju demence.

Mag. Marko Pišljari, spec. psihiater, je spregovoril o depresiji pri bolniku z Alzheimerjevo demenco. Predstavil je glavne značilnosti depresivne motnje in opozoril na netipično klinično sliko depresivne motnje pri starejših. Pomembno je, da starostne depresije ne zamenjujemo z demenco, kar ima diagnostično in prognozično vrednost. Občasna depresija se pojavlja kar pri 50% bolnikov z Alzheimerjevo demenco, in sicer pogosteje v začetni fazi demence ter pri ženskah. Za depresijo pri Alzheimerjevi demenci je značilen neopazen začetek, zelo izraženo nihanje razpoloženja, razdražljivost, upad spoznavnih sposobnosti ter neprepoznavanje svojih težav (okrog 50% bolnikov pri sebi ne prepozna znakov demence in depresije). Dejavniki tveganja za razvoj depresije pri Alzheimerjevi demenci so: družinska zgodovina depresije, osebna zgodovina depresije, ženski spol in zgodnejši pojav Alzheimerjeve demence. Za njeno zdravljenje se uporablja antidepresive ter nefarmakološko pomoč. Mag. Pišljari je zaključil, da depresija pri bolniku z Alzheimerjevo boleznijo poslabša kvaliteto življenja, zato sta zelo pomembna zgodnje prepoznavanje in zdravljenje.

Damijana Orel, dipl. m. s., je predstavila svetovalni telefon Spominčica. Gre za nevladno organizacijo, ki nudi pomoč bolnikom z demenco, njihovim svojcem, strokovnim delavcem na tem področju ter vsem, ki jih demenca zanima. Kot svetovalci delujejo predvsem zdravstveni delavci, socialni delavci ter psihiatri, ki nudijo pomoč in informacije v zvezi z diagnostiko in zdravljenjem demence, o pravno-formalnih pravicah in pomoči, negi in oskrbi bolnikov ipd.

Tatjana Cvetko, dr. med., je predstavila skupino za samopomoč svojcev bolnikov z demenco, ki deluje v Domu upokojencev Izola. V njej obravnavajo tematike kot so: izgorelost svojcev pri oskrbi dementnega bolnika, pravno-formalni problemi, namestitve bolnika v dom, sodelovanje z zdravstvenimi delavci ipd. Pomen

skupine se kaže v svetovanju, informiranju in opozarjanju javnosti o problematiki demence ter promoviranju potreb bolnikov z demenco in njihovih svojcev. V razpravi je bila sprejeta pobuda za povezovanje prostovoljcev, ki delujejo na tem področju.

Okroglo mizo z naslovom **Starosti prijazna mesta in partnerstva za kakovostno staranje** je vodil dr. Božidar Voljč, sodelovali pa so še: dr. Jože Ramovš, mag. Nada Irgolič, dr. Jože Trontelj, dr. Metka Mencej, Marjan Sedmak in dr. Vlado Dimovski.

Dr. Voljč je predstavil projekt *Starosti prijazna mesta*, katerega pobudnica in organizatorica je Svetovna zdravstvena organizacija (WHO). Angažirali so skupino raziskovalcev, ki so v 33 mestih spraševali ljudi, kaj je v njihovem mestu moteče, kaj bi spremenili in kaj je dobro. Iz njihovih odgovorov so pripravili 84 priporočil, na kaj je treba biti v mestu pozoren. Ta priporočila se nanašajo na 8 področij človeškega življenja, med drugim na stavbne in zunajstavbne površine, prevoz, bivališča, družabno življenje, spoštovanje in vključevanje v družbo, družabno angažiranje in zaposlitev (ta priporočila so objavili v knjigi *Age friendly cities guide* – prevod je izšel v prvi letošnji številki naše revije, str. 46-50). Pozvane so bile vse države, da se pridružijo svetovnemu gibanju *Starosti prijazna mesta* in v svojih okoljih sprožijo to pobudo. V Sloveniji vodi projekt Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, k dejavnostim za njegovo uvajanje pa so pristopila že tri naša največja mesta: Ljubljana, Maribor in Celje. WHO je za vse, ki se odločijo za sodelovanje v projektu, pripravila *Vancouverški protokol*. To je raziskava za uvedbo projekta, ki je do potankosti predpisana, saj morajo biti rezultati med državami primerljivi. Bistveni vidik za uspešnost tega in drugih projektov oz. strategij v zvezi s starostjo in staranjem v Sloveniji so partnerstva med vsemi, ki so zanje zainteresirani in lahko k njihovem uresničenju

prispevajo svoj delež. Projekt *starosti prijazna mesta* se kaže kot zelo učinkovit odgovor na starajočo se družbo ter na potrebo po uveljavljanju zdravega in aktivnega staranja.

Predsednik SAZU, *prof. dr. Jože Trontelj*, je predstavil nekaj primerov dobre prakse skrbi za stare ljudi v tujini, kjer so središča mest s starimi hišami adaptirali za stare ljudi. Poudaril je, da bi se morah večkrat vživeti v potrebe, razmišljanja in čustva starih ljudi. Družba bi morala pomagati, da bi lahko čim dlje ostali doma. Izpostavil je tudi pomen človekovega samospoštovanja in dostojanstva v zadnjih mesecih življenja, ki mu ga moramo pomagati ohraniti.

Prof. dr. Jože Ramovš je predstavil nekaj svetovnih dokumentov, deklaracij, ki obravnavajo problematike, povezane z življenjem starih ljudi in staranjem. *Starosti prijazna mesta* so projekt, ki z najmanj denarja naredi največ. Priporočila v tem projektu so medgeneracijska, saj dogodki, prireditve združujejo vse generacije med seboj. Za tem projektom prihaja tudi projekt *Starosti prijazno podeželje*, ki se mu bomo v Sloveniji skušali pridružiti čim prej. Poudaril je, da Inštitut Antona Trstenjaka nadaljuje Trstenjakovo dediščino celostnega gledanja na človeka, zato mu je posebej blizu ta projekt, ki povezuje vse generacije in vse razsežnosti človeškega življenja in sožitja.

Po mnenju *prof. dr. Vlada Dimovskega* se sadovi človekovega življenja kažejo v starosti. Ovrigel je nekatere stereotipe o starih, ki veljajo v družbi. Takšen je npr. stereotip o zaposlovanju, po katerem naj bi bil človek po 45. letu že star, kar naj bi izhajalo iz predpostavke, da je človek v starosti počasnejši. Iz tega sledi, da je po mnenju nekaterih potrebno starejše delavce odpustiti in zaposliti mlajše. Poudaril je, da danes v starosti prihajajo do izraza človekove izkušnje, predvsem znanje, to pa je nekaj, kar delodajalci potrebujejo. Mladi ne morejo nadomestiti starejših, saj potrebujejo leta, da se naučijo vsega in si pridobijo izkušnje.

Metka Mencej, dr. med., predsednica Gerontološkega društva Slovenije, je poudarila, da mora priti od besed k dejanjem, da bo postala Ljubljana v resnici varnejša, dostopnejša glede storitev. K projektu je potrebno pritegniti tiste, ki bodo izsledke pretvorili v dejansko stanje oz. uvajali izboljšave. Usposobiti je treba ljudi, ki k temu lahko karkoli pripomorejo, torej ne le zdravstvene, socialne kadre, temveč tudi tiste, ki ustvarjajo klimo in odnos do starosti.

Mag. Nada Irgolič se je osredotočila na stabilnost zdravstvenega sistema in skrbi za zdravje. Pri tem niso pomembne le zdravstvene kategorije, temveč tudi ekonomske in socialne. Opozorila je, da so starejši zaradi jemanja zdravil ogrožena populacija predvsem zaradi starostnih telesnih sprememb, saj zdravila pri starejših ne delujejo enako kot pri mladih. Poleg tega starejši jemljejo veliko zdravil, ki medsebojno učinkujejo. Zdravniki bi morali pridobiti dodatna znanja glede učinkovanja zdravil pri starejših ljudeh. Izpostavila je pravičnost pri dostopnosti do zdravil. Po njenem mnenju lahko institucije in nevladne organizacije apelirajo na ministrstvo in zavarovalnice, da bodo zdravila pravično, to je enako, dostopna vsem ljudem.

Marjan Sedmak, predsednik Mestne zveze upokojencev Ljubljana, je spomnil na zgodovinsko opevanje starosti, saj je bila cenjena kot dobro obdobje. V industrijski dobi je človek postal enodimenzionalen, saj je bil koristen le od 15. do 65. leta starosti, ko je proizvajal. Nato je bil za nekaj let poslan v dom, kjer naj bi potem umrl. Danes se ve, da starost ni enopomenska, življenje imamo podaljšano in v tem obdobju naj bi vsak imel avtonomijo in možnost lastnega odločanja kje, kako in s kom bo živel. Poudaril je, da bo morala današnja aktivna družba znati izkoristiti znanje in izkušnje starih ljudi. Predstavil je tudi delovanje mestne zveze, ki ima dva dnevna centra za upokojence.

Med okroglimi mizami, ki so potekale drugi dan festivala, je bila tudi **Revščina med**

starjšimi, ki jo je vodil *Aldo Ternovec* iz Zveze društev upokojencev Slovenije. Številni sodelujoči so predstavili konkretne primere s terena in povzeli strokovne ugotovitve. Predlagali so tudi smernice za spopad z naraščajočo revščino ter socialno ogroženostjo starejših. *Sašo Mali* (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve) je povedal, da se delež prejemnikov denarne socialne pomoči, ki so stari nad 60 let, povečuje, medtem ko se v ostalih starostnih skupinah manjša, ter predlagal raziskovanje tega trenda. *Boris Koprivnikar* (Skupnost socialnih zavodov Slovenije) se je dotaknil pričakovanih različnih strani: države, izvajalcev ter uporabnikov, to je starejših ljudi in njihovih svojcev. Menil je, da bi morale biti storitve kvalitetne ter da bi morale biti tako storitve kot tudi informacije o njih čim lažje dostopne. Dostopnost storitev je namreč trenutno najbolj pereč izziv v naši državi. *Dr. Jana Mali* (Fakulteta za socialno delo) je predstavila načine, s katerimi fakulteta to in podobne teme vključuje v izobraževalni sistem.

Okroglo mizo **Medgeneracijsko sodelovanje** je vodil *prof. dr. Jože Ramovš* z Inštituta Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje. Sodelujoče gostje so predstavile svoje izkušnje z medgeneracijskim sodelovanjem zlasti v okviru programov in projektov. *Tereza Novak* (Slovenska filantropija) je predstavila projekt *Sadeži družbe*, ki temelji na prostovoljnem delu starejših za mlade in mladih za starejše in v katerega se vključujejo tako posamezniki kot tudi organizacije. *Katja Tomažič* (Društvo socialni forum za zasvojenosti in omame) je predstavila projekt Inštituta *družabništvo dijakov in upokojencev ob učenju računalništva*; dijakinja bežigradske gimnazije *Katja Ilovár* in gospa *Anica Rudolf* pa sta prikazali svojo dobro izkušnjo sodelovanja v tem projektu. Gospa *Irena Levičnik* je govorila o možnostih in izkušnjah pri medgeneracijskem sodelovanju v bivalni skupnosti večstanovanjskih hiš. Moderator je okroglo mizo sklenil s spoznanjem, da naj bi

vsakdo, neglede na starost, tedensko poskrbel za vsaj eno uro kakovostne komunikacije z vsako generacijo: eno z mladim človekom, eno s srednjo generacijo in eno s starim človekom.

Okroglo mizo **Medgeneracijsko sodelovanje na področju gospodarstva** je vodil *mag. Jožko Čuk* (Združenje seniorjev Slovenije). Sodelovali so še: *Jože Stanič*, *Jožko Tišler*, *Mirko Miklavčič*, *Vlado Puc*, *Bojan Kranjc*. Gospod *Čuk* je povedal, da velike družbene, gospodarske ter politične spremembe v svetu in pri nas predstavljajo izziv za ukrepanje. Spremeniti je treba razumevanje vlog in pomena človekovih življenjskih obdobjev glede na spoznane demografske spremembe. Predvsem v zahodnih državah se soočamo s staranjem prebivalstva in nizko rodnostjo. Zato modeli medgeneracijskega sožitja in solidarnosti ter ekonomske vzdržnosti potrebujejo smiselno prenovu. Pomembna so vprašanja, ki se nanašajo na zaposlovanje, upokojevanje, zdravstveno in socialno varstvo ter vseživljenjsko učenje. Pomanjkanje delovne sile je ključni omejitveni dejavnik slovenskega gospodarstva in je zato treba uporabiti in vključiti neizkoriščeni psihofizični potencial starejših državljanov. Treba je odpraviti strah pred staranjem ter spremeniti klišeje, mite, tabuje in predsodke, ki enačijo starost z družbenim bremenom in šibkostjo. Potrebna je sprememba kulture, ki bo temeljila na ustvarjalnosti, vključenosti in radoživosti tudi še po 60. letu. Gospod *Miklavčič* je dejal, da mora družba priznati prispevek starejše generacije v njeni aktivni dobi in priznati tudi sedanja prizadevanja za demokratični razvoj družbe na vseh področjih dela in življenja. Gospod *Puc* je predlagal spremembo zakonodaje, ki bi upokojencem omogočili lažje zaposlovanje, in sicer na način, kakršnega imajo študentski servisi. Gospod *Kranjc* je spregovoril o domovih za starejše. V domovih je premalo medgeneracijskega sodelovanja, stanovalci zelo pogrešajo prostovoljsko delo ljudi vseh generacij.

Na okrogli mizi **Medsebojna pomoč v lokalni skupnosti**, ki jo je moderirala gospa Rožca Sonc z Zveze društev upokojencev Slovenije, sta sodelovala Imre Jerebic, generalni tajnik Slovenske karitas, ter mag. Janez Pezelj, generalni sekretar Rdečega križa Slovenije. Uvodničarja sta razmišljala o kontrastu med pomenom in uresničevanjem medgeneracijske medsebojne pomoči ter pomoči starejšim v lokalnem okolju nekoč in danes. Dotaknila sta se tudi problematike prostovoljstva, ki dandanes postaja prevladujoča oblika pomoči starejšim v domačem okolju. Predlagala sta pravno ureditev statusa prostovoljcev, predvsem z vidika zavarovanj, povrnitev materialnih stroškov ter ustrezno usposabljanje. Ob zaključku okrogle mize je moderatorka predstavila učinke projekta *Starejši za višjo kakovost doma* (Starejši za starejše), njegovi koordinatorji pa so predstavili primere in izkušnje s terena.

Okrogla miza **Od strategij do storitev za kakovostno življenje starejših, trajno bolnih in invalidov v domačem okolju** je bila namenjena razmisleku o vlogi informacijsko-komunikacijske tehnologije pri omogočanju kar najbolj samostojnega, varnega in udobnega življenja ranljivih skupin, še posebej starejših, bolnih in oseb s posebnimi potrebami. Moderator dr. Cene Bavec (Univerza na Primorskem) je vodil razpravo od sistemskih in strateških vprašanj h konkretnim rešitvam. Gospod Davor Dominkuš (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve) je povzel ugotovitve ključnih strateških dokumentov na tem področju ter predstavil končane, tekoče in načrtovane oz. pilotne projekte ministrstva, povezane z vzpostavitvijo republiškega centra za sprejem in posredovanje klicev na daljavo. Lois Di Pietrantonio (predstavnik generalnega direktorata Information Society and Media pri Evropski komisiji) je govoril o pobudi *e-Inclusion*, ki odgovarja na dva pomembna izziva današnje Evrope: socialno izključenost in marginaliza-

cijo ter bližajoče se demografske spremembe. Anne-Sophie Parent je predstavila organizacijo AGE – The European Older People's Platform, ki združuje predstavnike vseh držav članic EU. Njena področja delovanja so: s starostjo povezana diskriminacija, zaposljivost in zaposlovanje starejših in mladih delavcev, prenova sistemov pokojnin, tehnologije, aktivno vključevanje v civilno družbo ter stanovanjska, prometna in zdravstvena vprašanja.

V drugem delu te okrogle mize, namenjenemu projektom, je Cesar Iglesias (podjetje Diaz-Basten & Truan) predstavil projekt *PERSONA* (Perceptive Spaces Promoting Independent Ageing), ki je zasnovan po konceptu inteligentnega doma oz. okolja (njegovo pilotno testiranje trenutno poteka na Danskem, v Španiji in Italiji). Povzel je glavne znanstvene, tehnične, psihološke, ekonomske in etične izzive projekta. Gospa Smiljana Vončina Slavec (Ministrstvo za zdravje) je predstavila projekt *e-Zdravje*, ki bo omogočal varno izmenjavo zdravstvene dokumentacije in vpogled posameznika v lastno dokumentacijo, naročanje na zdravstvene storitve po internetu ter *telemedicino* za krajša in manj zahtevna zdravstvena vprašanja. Dr. Vesna Dolničar (Fakulteta za družbene vede) je podala oris dveh projektov Centra za metodologijo in informatiko: *RIS* (Research on Internet in Slovenija) ter *SOPRANO* (Service Oriented Programmable Smart Environments for Older Europeans). Mag. Robert Guštin (Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo) je menil, da bi morale biti tehnologije načrtovane in izdelane tako, da bi bile brez bistvenih prilagoditev dostopne vsem. Predstavil je projekta *e-vključenost* in *e-dostopnost* ter prisotne seznanil z ministrsko konferenco *e-Inclusion*, ki bo potekala med 30.11. in 2.12.2008 na Dunaju.

Okroglo mizo **Kako osmisлити življenjsko obdobje - upokojitev pripadnikov Slovenske vojske** je vodil ppk. Božidar Horaček (Mini-

strstvo za obrambo), moderatorka je bila *dr. Manca Košir*. Na njej so sodelovali še *dr. Jože Ramovš*, *dr. Jana Mali*, *dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič*, *Sanja Rozman*, *dr. med.*, *Mojca Gabrielčič Blenkuš* in *Anton Donko*. *Dr. Ramovš* je govoril o skrbi za stare in medgeneracijskem sodelovanju v Sloveniji ter Evropski uniji. Evropa se bo zaradi demografskih sprememb znašla pred velikimi problemi; opozoril je na demografske in antropološke naloge, ki jih moramo v prihodnje rešiti. Pomembno je, da ljudje starost preživijo kakovostno, tega pa ni mogoče doseči brez sožitja z ostalima generacijama. Slovenska vojska je začela s pravimi koraki zagotavljanja kakovostne starosti svojim nekdanjim zaposlenim. *Dr. Malijeve* je menila, da je treba upokojitev načrtovati, kajti ne pomeni le opustitev službe, ampak pride do sprememb tudi na drugih področjih življenja. *Ppk. Horaček* je predstavil program priprave na upokojitev, ki ga izvajajo v slovenski vojski. Ta program poteka že štiri leta, vsako leto se ga udeleži več vojakov. V prvem letu se ga je udeležilo le 27% bodočih upokojenih vojakov, leta 2008 pa že 76%. Organizirajo 6-dnevni seminar, na katerem se seznanijo s pravnimi pravicami statusa upokojenca, zdravim načinom življenja ter s pomenom medgeneracijskega sodelovanja. Za upokojence slovenske vojske organizirajo učenje tujih jezikov, plese, razne izlete in potovanja. *Dr. Čačinovič Vogrinčič* je predstavila spremembe, ki se pojavijo v družini po upokojitvi in na katere je treba družino pripraviti. *Rozmanova* je govorila o raznih oblikah zasvojenosti; poudarila je, da je potrebno več let, da pride do zasvojenosti. Tako se ta pogosto, predvsem zasvojenost z alkoholom, razvije šele v starejših letih. *Gabrielčič Blenkuš* pa je govorila o prehranjevanju in zdravem načinu življenja upokojencev. Poudariti je treba tudi, da je na letošnjem festivalu imela Slovenska vojska največji in zelo kakovostno urejen razstavni prostor.

Zadnji dan festivala so potekale okrogle mize ***o izobraževanju starejših in dejavnem staranju, o invalidnosti starejših oseb, mobilnosti starejših ter okrogla miza slavnih starejših***. Omenimo naj okroglo mizo ***Vprašanja invalidnosti starejših oseb***, ki jo je vodila gospa *Dana Batič* (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve). Navzoče je izzvala s trditvijo, da klasične podobe starosti ne ustrezajo realnosti, da je populacija starih ljudi bolj heterogena in aktivna, kot običajno domnevamo. Gospod *Brane Kokot* (predstavnik SVIZ-a) je razpravljal o pogojih, namenu in postopku za pridobitev invalidnine za telesno okvaro ter dodatka za postrežbo. Ugotavljal je, da omenjeni pravici izhajata bolj iz ugotovitve stanja kot pa starosti, ki ima pri pridobitvi pravic trenutno zanemarljivo vlogo. Gospa *Angelca Žiberna* (Zveza društev upokojencev Slovenije) je izpostavila nekaj problemov, s katerimi se srečuje star človek: mobilnost, dostopnost do storitev in pripomočkov, socialna izključenost. Predlagala je nekaj smernic za odgovarjanje na te izzive in poudarila, da gre za skupno odgovornost družbe, družine in države. *Dr. Aleš Kogoj* je tematiko osvetlil z zornega kota duševne bolezni pri starem človeku. Po njegovem je eden od perečih problemov zagotavljanje zdravstvene in socialnovarstvene obravnave v primerih odpusta iz bolnišnic ter v primerih, ko upravičenec živi doma. Kot glavne ovire je omenil stereotipna prepričanja (*»saj je star že 75 let, zato zdravljenje nima smisla«*), nepravilno porazdelitev zdravstvenih storitev (izsiljevanje hospitalizacij na eni strani in odklanjanje pomoči potrebnim na drugi) ter pogosto nejasno mejo, do kod sežejo pravice in obveznosti svojcev.

8. festival za tretje življenjsko obdobje je gotovo dosegel vrh v dosedanjem razvoju te prireditve. Organizatorji so si ob koncu zadali nalogo, da prihodnje leto organizira naslednjega, ki po vsebini in obsegu ne bo zaostajal za letošnjim.